

نقش آیین های ایران در نظام خلافت اسلام

هلال بن محسن صابی

تصحیح و حواشی میخائیل عواد

محمد رضا شفیعی کدکنی

تهران، تابستان ۱۳۹۷

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه : صابی، هلال بن مُحَیِّن. ۳۵۹-۴۸. ق.

عنوان قراردادی : رسوم دارالخلافه. فارسی

عنوان و نام پدیدآور : نقش آیین‌های ایرانی در نظام خلافت اسلامی. هلال بن مُحَیِّن صابی؛ ترجمه محمد رضا شفیعی کدکنی.

مشخصات نشر : تهران: نشر کارنامه، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری : ۲۴۳ ص.

فروست : کارنامه تاریخ؛ ۸.

شابک : ISBN 978-964-431-091-1

وضعیت فهرست‌نویسی : فیا.

یادداشت : کتابنامه: ص. ۲۱۱.

موضوع : خلافت

موضوع : عباسیان- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی

موضوع : مسلمانان- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی

موضوع : کشورهای اسلامی- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی

موضوع : کشورهای عربی- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی

شناسه افزوده : شفیعی کدکنی، محمد رضا، ۱۳۱۸- مترجم.

رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۴ ۵۰۴۱ ۲ ص/۸۵۵/DS۳۶

رده‌بندی دیویی : ۹۵۳/۰۲

شماره کتاب‌شناسی ملی : ۴۱۶۴.۳۳

نقش آیین‌ها ایرانی
در نظام خلافت اسلامی

(مجموعه دارالخلافه)

هلال بن مُخْتَن صابی
تصحیح و حواشی میخائیل غَوّاد
ترجمه محمد رضا شفیعی کدکنی

کارگاه نشرکارنامه

ویرایش و لید

پهلوان خداداد، پهلوان صفرزاده

مشر، مجید رنجبر

رهبر جعفریور، شهلا شمس و عادل قشقای

کارگاه، چهار

امور هنری و نظارت فنی

سمانه ای، حسن اصغر غنیمتی

تصویرسازی صفحه ۶

طرح و اجرای جلد و عناصر آرایشی

مریم تگلور

مدیر هنری و ناظر مسئول

محمد زهرایی

چاپ پرسیکا

صحافی عطف

چاپ اول، تابستان ۱۳۹۷ - ۱۹۰۰ نسخه

همه حقوق چاپ و نشر این اثر انحصاراً برای نشرکارنامه محفوظ است.

هرگونه استفاده از کتاب آرایشی و عناصر آرایشی این کتاب اکیداً ممنوع است. همچنین هر نوع استفاده تجاری از این اثر یا تکثیر آن به هر صورت (چاپ، فتوکپی، کتاب صوتی و الکترونیک و نشر در فضای مجازی)، کلاً و جزاً، ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.

مراکز پخش و فروش:

پخش کارنامه، خیابان شهید باهنر (تیاوران)، شماره ۱۳۵، تلفن ۰۲۶۱۱۷۹۸۵، ۰۲۶۱۱۷۹۸۶ و ۰۲۶۱۱۷۹۸۷

فروشگاه بزرگ شهر کتاب با همکاری نشرکارنامه، خیابان شهید باهنر (تیاوران)، شماره ۱۳۷

تلفن ۰۲۲۸۵۹۶۹ - فکس ۰۲۲۸۰۸۱۹۲

نشرکارنامه: شماره ۱۰ کوچه فردانش، خیابان وصال شیرازی، تهران ۰۱۴۹۷۷۳۳۲۷۳، تلفن ۰۸۸۹۵۶۲۸۲، فکس ۰۸۸۹۵۶۲۸۶

www.ketab.ir

در چاپ دوم ۱۵

یادداشت مترجم ۱۷

درباره مؤلف ۱۹

رسوم دارالخلافه ۳۷

۱. خطبه کتاب ۳۹

۲. از دار [الخلافه] گرامی آغاز می‌کنم ۳۳

۳. آیین خدمت ۴۷

۴. قوانین و آیین‌های پرده‌داری ۷۹

۵. رسم است که مردم سکوت کنند و هیچ صدایی برنخیزد ۸۵

۶. آیین همراهی رکاب خلفا ۹۱

۷. جلوس خلفا و جامه‌ای که در موکب‌ها می‌پوشند ۹۵

۸. خلعت‌های تقلید و ولایت و تشریف و منادمت ۹۷

۹. پیشکش‌هایی که برای خلفا فرستاده می‌شود در برابر بخشیدن مقام و... ۱۰۱

۱۰. شیوه نگارش مکاتبات خلفا در صدر نامه‌ها و عناوین ۱۰۳

۱۱. نوع خطاب به خلفا در نامه‌ها و دعاها درباره ایشان ۱۰۷

۱۲. آیین نگارش نامه از جانب خلفا ۱۱۱

۱۳. نوع دعاها در نامه‌هایی که از سوی خلفا نوشته می‌شود ۱۱۳

۱۴. نسبت «مؤلی امیرالمؤمنین» ۱۲۳
۱۵. آنچه در پایان نامه‌ها می‌نویسند ۱۲۵
۱۶. نوع صحیفی که از جانب خلفا و یا به خلفا نوشته می‌شود ۱۲۷
۱۷. القاب ۱۲۹
۱۸. خطبه بر منابر ۱۳۳
۱۹. کوفتن طبل در اوقات نماز ۱۳۷
۲۰. خطبه‌های ازدواج ۱۳۹
۲۱. فصلی که خدمتگزار کتاب خود را با آن پایان می‌بخشد ۱۴۱
- حواشی و تعلیقات ۱۴۵
- دربارۀ مؤلف ۱۴۷
۱. خطبۀ کتاب ۱۵۰
۲. از دارالخلافه گرام اعر می‌کنم ۱۵۱
۳. آیین خدمت ۱۶۰
۴. قوانین و آیین‌های پرده‌دار ۱۷۱
۵. رسم است که مردم سکوت کنند ۱۷۶
۶. آیین همراهی رکاب خلفا ۱۷۷
۷. جلوس خلفا و جامه‌ای که در موكب‌ها می‌پوشند ۱۷۸
۸. خلعت‌های تقلید و ولایت و تشریف و منادت ۱۷۸
۹. پیشکش‌هایی که برای خلفا فرستاده می‌شود ۱۸۲
۱۰. شیوۀ نگارش مکاتبات خلفا در صدر نامه‌ها و عناوین ۱۸۴
۱۱. نوع خطاب به خلفا در نامه‌ها و دعاها دربارۀ ایشان ۱۸۴
۱۳. نوع دعاها در نامه‌هایی که از سوی خلفا نوشته می‌شود ۱۸۵
۱۴. نسبت «مؤلی امیرالمؤمنین» ۱۸۶
۱۵. آنچه در پایان نامه‌ها می‌نویسند ۱۸۶
۱۶. نوع صحیفی که از جانب خلفا و یا به خلفا نوشته می‌شود ۱۸۶
۱۷. القاب ۱۸۷
۱۸. خطبه بر منابر ۱۸۹
۱۹. کوفتن طبل در اوقات نماز ۱۹۰
۲۰. خطبه‌های ازدواج ۱۹۰

۲۱. فصلی که خدمتگزار کتاب خود را با آن پایان می‌بخشد..... ۱۹۱

فهرست واژه‌های پارسی متن..... ۱۹۳

فهرست اصطلاحات و لغات و بعضی فواید..... ۱۹۷

فهرست ابیات..... ۲۰۵

فارسی..... ۲۰۷

عربی..... ۲۰۸

مراجع و مآخذ..... ۲۱۳

نمایه..... ۲۲۱

در چاپ دوم

اول این اعتراف را بنویسید که وقتی در سال ۱۳۴۴ شروع به ترجمه این کتاب کردم، به خاطر نیاز به حق ترجمه آن بود. بعدها ضمن کار ترجمه متوجه اهمیت آن شدم و این اواخر بیش تر به ارزش آن پی بردم که شنیدم و دیدم محققانی در اتحاد شوروی آن را به روسی ترجمه کرده اند و نیز مجموعه «کامای برجسته» ی یونسکو* به انگلیسی هم ترجمه شده است.

ترجمه فارسی، کمی پس از انتشار، چندان نایاب شده بود که خودم هم نسخه‌ای از آن در اختیار نداشتم. از این روی برای تجدید چاپ آن مجبور شدم از کتابخانه دوستی آن را به امانت بگیرم. همان نسخه‌ای را که خودم همراه آن گرفته بودم؛ به امید آن که از چاپ دوم جبران شود.

دوستداران تاریخ ایران دوره اسلامی و نیز کسانی که جاذبه‌های اسلامی در باب تأثیر فرهنگ ایران باستان بر شکل‌گیری نهاد خلافت در تمدن اسلامی اند؛ این کتاب می‌توانند بهره‌هایی بگیرند که از کتاب‌های مشابه کمتری می‌توان به دست آورد.

به همین دلیل، جسارت ورزیدم و عنوان اصلی ترجمه (رسوم دارالخلافه) را، در این چاپ، به نقش آیین‌های ایرانی در نظام خلافت اسلامی تغییر دادم؛ زیرا برای خواننده عصر ما مفهوم تروملموس تر است، با این یادآوری که کلمه «نقش» را بیش تر به همان معنی اصلی کلمه، که طرح و تصویر و مشابهت و «پژهب» را می‌رساند، در نظر گرفتیم و کمتر به مفهوم function، زیرا نخواستم به خواننده القا شود که تمامی این آیین‌ها از درون نظام ایران ساسانی سربرآورده است.

این چاپ نسبت به چاپ قبل امتیازاتی دارد، از جمله افزودن چند حاشیه و مقابله

مجدد بعضی موارد ترجمه با اصل عربی و تکمیل چندین افتادگی و نیز اصلاح مواردی از لغزش‌های مترجم. بعضی موارد مشکوک را، که در اصل نسخه خطی موریانه خوردگی و اضطراب دارد، با ترجمه انگلیسی کتاب نیز مقابله کردم؛ گرچه این سعی چندان هم سودمند نیفتاد. حق این است که مترجم انگلیسی کتاب چیزی بر تحقیقات استاد میخائیل عواد نیفزوده است و با همه خوشه‌چینی از خرمن فضل و تحقیقات او ناسپاسانه خود را از تعلیقات او بی‌نیاز جلوه داده است.

همچنین تمامی کلماتی که برای خواننده فارسی زبان نیاز به مشکول (مُعَرَّب) شدن داشت مشکول گردید و در اعلام ایرانی از قبیل شهر اکویه و کُردویه (در عربی: شهر اکویه و کُردویه) تلفظ فارسی و ایرانی آن‌ها ملاک قرار گرفت.

برای حتی مراجعه به اصل نسخه و نیز متن عربی کتاب و حتی ترجمه انگلیسی آن، در این چاپ، اوران اصلی نسخه با علامت «*r*» و افزودن ورق‌شمار، در کنار صفحات، مشخص شده است.

نمی‌توانم این یادداشت را به پایان رسانم و از دقت‌ها و ملاحظات عالمانه دوست عزیز دانشمند رضا خاکیانی سپاسگزارم. ششم حق این است که این کتاب در این چاپ هر مزیتی دارد از پرتو نگاه ژرف بین‌المللی، یک بار آن را با ترجمه انگلیسی آن مقابله کرد و بسیاری نکات را که از چشم مترجم دور مانده بود و من در فهم یا قرائت آن‌ها بر خطا رفته بودم تذکر داد. او در همه امتیازات این چاپ شریک مترجم است بی‌آن‌که مسئول لغزش‌های او باشد. والحمدلله اولاً و آخراً.

تهران، بهمن ۱۳۶۹

— حمدرضا شفیعی کدکنی

* مشخصات ترجمه انگلیسی چنین است:

UNESCO Collection of Representative Works, Arabic Series, Hilāl Al Šābi, *Rusūm Dār Al Khilāfah* (The Rules and Regulations of the Abbāsid Court), translated from the Arabic with introduction and notes by Elie A. Salem, Beirut, 1977.